

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМ. ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Краєзнавство як дійовий засіб патріотичного виховання молоді

Завдання і зміст краєзнавчої роботи в бібліотеках

Пріоритетним напрямком виховання дітей та молоді в національній системі освіти є патріотичне виховання. На рівні із системою освіти велика роль у процесі формування ідеології патріотизму у молодого покоління належить саме бібліотекам. Який же патріотизм, з якими якостями і рисами ми повинні формувати його у молоді? Серед характерних ознак патріотизму визначається:

- розуміння і сприйняття української ідеї;
- сприяння розбудові державної незалежності;
- засвоєння національних цінностей: української культури, мови, прищеплення шанобливого ставлення до історичної пам'яті;
- військово-патріотичне виховання тощо.

Але одне з чільних місць належить вихованню любові і дбайливого ставлення до рідної землі, – своєї “малої батьківщини”, її історії, поваги до народних традицій і звичаїв, фольклору, любові до рідної природи. Немає в людини місця дорожчого, ніж те, де вона народилась, землі, на якій зросла... Щоб по-справжньому любити рідний край, його слід добре знати, необхідно вивчати його історію, мову, культуру. У зв'язку з цим одним з пріоритетних напрямів патріотичного виховання молоді є краєзнавство.

Саме краєзнавча робота має посісти важливе місце в діяльності кожної бібліотеки з тим, щоб за допомогою краєзнавчих матеріалів сприяти вихованню у молоді патріотизму, національної свідомості, високої моральності.

Бібліотечне краєзнавство – складова частина загального краєзнавства, особливості якого обумовлено специфікою бібліотечної справи. Його мета – виявити, зібрати і надати для використання всі матеріали, пов'язані за змістом з певною місцевістю, яка для її населення є рідним краєм; забезпечити бібліографічну інформацію за допомогою цікавих форм і методів популяризації краєзнавчої літератури; залучати молодь до активного пізнання рідної землі.

Напрямки краєзнавчої діяльності бібліотек

Основою краєзнавчої роботи є формування фондів краєзнавчої літератури, які включають в себе книги, статті про область в цілому, інші краєзнавчі документи, в яких висвітлюється економічний стан краю, історичні і культурні особливості району, міста, екологічні проблеми, а також твори місцевих письменників, публікації про знатних людей краю і таке інше.

Велике значення для краєзнавчої роботи ЦБС має **довідково-бібліографічний апарат** питань краєзнавства, схему якого було подано у попередній консультації, **фонд довідкових і бібліографічних посібників** краєзнавчого змісту, **фонд виконаних довідок** краєзнавчої тематики, **тематичними картотеками**, наприклад:

- Козацтво на Херсонщині
- Знатні земляки рідного краю
- Відважні сини Таврії
- Особливості національного вбрання Херсонщини

Доцільно створити банки даних з історії, економіки, культури, екології краю. Це можуть бути **папки-досьє**, до яких включаються вирізки газетних і журнальних статей краєзнавчої тематики, спогади місцевих жителів, літописи рідної землі, альбоми про рідний край тощо.

Важливим напрямком краєзнавчої діяльності бібліотек є **бібліографічне інформування**, споживачами якого можуть бути органи місцевої влади, викладачі-предметники, керівники краєзнавчих гуртків тощо.

Центральні бібліотеки повинні забезпечувати краєзнавчою інформацією бібліотечні філіали у вигляді анотованих списків “Місцева преса про наш край”, рефератів, оглядових довідок, рекомендаційних списків літератури “Юнацтву про рідний край”, “Що читати про Херсонщину” приблизно такого змісту:

- Херсон : погляд в минуле
- Історія вулиць і площ міста
- Культурне життя Херсонщини
- Народні звичаї і свята на Херсонщині (Назви давати стосовно своєї місцевості).

Бажане також використання **засобів масової інформації** (місцеві газети, радіо, телебачення) з метою розповсюдження краєзнавчих матеріалів. Хотілося б звернути увагу бібліотекарів на необхідність **координування** краєзнавчої роботи із ЗОШ, з краєзнавчими музеями, будинками культури, істориками-краєзнавцями, з комітетами у справах молоді, спорту та туризму, громадськими організаціями.

При плануванні роботи з питань краєзнавства слід включити заходи, спрямовані на реалізацію комплексно-цільових програм “Освіта України. XXI століття”, “Патріотичне виховання населення”, цільової творчої програми “Барви рідного краю” тощо, а також взяти участь у Всеукраїнських конкурсах “Мій рідний край - моя земля”, “Від роду - до народу”, акціях “Жива вода”, “Джерело” і таке інше. Бібліотеки мають універсальну можливість об’єднати спільні зусилля для відродження і збереження культурних, історичних і мовних традицій рідного краю. В роботі з цього напрямку бібліотекарі повинні спиратися на “Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури Херсонської області”, в якому зроблено наголос на тому, що краєзнавча робота є одним з могутніх засобів патріотичного виховання молодого покоління.

Основні напрямки популяризації краєзнавчої літератури на допомогу патріотичному вихованню молоді

Окрему увагу бібліотекарям необхідно приділити популяризації історико-краєзнавчої літератури, літератури про пам’ятки історії і культури, про екологію і охорону природи краю, творчість місцевих письменників. Краєзнавчі матеріали треба обов’язково виділити із загального фонду. Специфіці краєзнавства найбільш повно відповідають комплексні форми пропаганди літератури. До них відносяться **краєзнавчі кімнати, кутки, кімнати бойової слави**, які добре зарекомендували себе на практиці і де широко використовуються елементи музейної експозиції. Приверне увагу читачів колоритна виставка предметів українського побуту “Скарбниця народної мудрості”, що розміщена в **народознавчій кімнаті**, в середині якої знаходиться імпровізована селянська оселя: українська піч в мальовничих квітах, різноманітний реманент сільського побуту, старовинний український одяг вашої місцевості, вишиті у традиційному народному стилі рушники, домоткані килими тощо.

Добрим помічником у пропаганді краєзнавчих матеріалів можуть стати **краєзнавчі куточки**, де слід оформити інформаційні стенди або вітрини, книжкові виставки, на яких будуть представлені література про історичне минуле, буремні роки громадянської і Великої Вітчизняної воєн, знаменні і пам’ятні дати Херсонщини, тематичні папки-досьє, в яких зібрано газетний матеріал з історії міста (села), тематичні картотеки. Назви можуть бути різноманітними “О, Тавріє, мій материнський краю! Мій кореню і джерело моє”, “Мій край - найкраще місце на землі”, “Придніпров’я моє”, “Мій рідний край, Херсонщина моя!”, “Херсонщина- перлина півдня”, “Краю мій Таврійський, степовий” тощо.

Максимально розкрити краєзнавчий фонд, наочно представити широке і різноманітне коло наявних у бібліотеці краєзнавчих матеріалів допоможе **цикл книжково-ілюстративних виставок**:

- виставка-подорож “Стежками рідного краю”;
- виставка-вікторина “Відкрий для себе рідне місто”;
- фото-виставка “Квітни, мій краю, Херсонська земля”;
- виставка-реклама “Нові матеріали про рідний край”;
- виставка-спогад “Мій край - моя історія жива” з розділами:
  - Стрінки історії розповідають (про історичне минуле краю);
  - Рідний край - гордість моя (про славетних земляків);
  - Земля квітучої краси (про екологію);
  - У вінку духовної краси Херсонщини (культура, літературне життя);
  - Наших оберегів кольори (народні традиції, звичаї, побут, фольклор).

Радимо розгорнути **постійно діючу виставку** “Немає кращої землі, ніж та, що зветься рідним краєм”, на якій представити видання, що висвітлюють історичний шлях Херсонщини, етнографію, її природу, екологічні проблеми, дані про розвиток економіки і культури, суспільно-політичне життя, новинки художньої літератури. Доповнити виставки можуть портрети, фотоальбоми, літописи краю, а також предмети народної творчості, побуту, вишиті українські рушники, гончарні вироби та інш.

Більшій ефективності роботі краєзнавчої спрямованості нададуть **вечори запитань та відповідей, ділових зустрічей** з представниками обласних, районних рад, фахівцями-краєзнавцями, працівниками музеїв, під час яких читачі зможуть отримати “живу” інформацію про суспільно-політичний та економічний стан у регіоні.

Знайомству з історією рідного краю, його культурою допоможуть **краєзнавчі клуби, лекторії** “Краєзнавець”, “Херсонські джерела”, “Берегиня”, формами роботи яких можуть бути зустрічі-діалоги зі знатними земляками, краєзнавцями, літературознавцями, письменниками. Радимо організувати **диспути, уроки історичної пам’яті** “Пам’ятаймо нашу історію’4, “Хто ми, звідки родом?”, **історичну подорож** “Мій край, мій народ, його минуле”. Особливе місце в роботі бібліотек з патріотичного виховання слід відвести героїчним сторінкам нашого краю. Ми повинні зберегти вдячну пам’ять про тих, хто захистив край від фашистського поневолення. В бібліотеках можна використати багатий арсенал форм і методів роботи до дня визволення Херсонщини, як от: **зустрічі з ветеранами, вечори вшанування, вечори пам’яті, уроки мужності, історико-патріотичні альманахи, години безсмертя** на теми: “Привітаймо визволителів нашого краю”, “Відважні сини Таврії, їм вклоняється земля Херсонщини”. “Збережемо пам’ять про подвиг земляків”, “За цвіт життя завдячують селяни полеглим і посивілим солдатам” тощо.

Велич кожного краю в людях, які тут живуть, і особливо в тих людях, які своїми справами зробили внесок у розвиток науки, культури краю. Багато видатних людей, що прославляли Херсонщину, народилися і виростили в області: О.Петрусенко, О.Спендіаров, М.Куліш. Пам’ять зберігає імена видатних людей, які створювали історію, славу, культуру краю: Г.Потьомкіна, Ф.Ушакова. І.Ганнібала, Д.Говарда, Ф.Фальц-Фейна, О.Шовкуненка, Б.Лавренєва, усіх тих, хто будовав, захищав і розвивав наш край.

Напрямки роботи бібліотеки з питань краєзнавства

Роботу з питань краєзнавства радимо проводити у кількох напрямках: історичному, природно-географічному, народознавчому, екологічному, літературному, мистецькому.

В кожному селі живуть люди, які закохані в свій край, добре знають його історію. Бібліотеки повинні співпрацювати з ними, разом проводити дні краєзнавця “І знов хвилює батьківська земля”, дні міста (села) “Херсонщина - квітучий край, культури й мови рідної краса”, краєзнавчі читання, години цікавих повідомлень “Вони прославляли наше місто” (до ювілеїв відомих історичних діячів, які були причетні до історії нашого міста, як от: Потьомкін, Говард, Ушаков, Суворов). Якомога ширше познайомити молодь з історією рідного краю, виховати любов і повагу до своїх земляків допоможуть такі заходи до **днів міста (села), днів краєзнавця**:

- літературно-поетична година “Наш край легендами і славою овіяний”;
- краєзнавчі уроки “Чарівний, серцю милий край” або “Чарівне місто на березі Дніпра”;
- історична мандрівка “Тобі розкаже сива давнина, як край мій жив, боровся й розвивався”;
- історико-краєзнавчий калейдоскоп “Таврійська моя сторона”, де представлено огляд яскравих подій як історичних, так і економічних, політичних;
- літературні вікторини “Вивчай і знай свій рідний край”;
- краєзнавча година “Люблю над Дніпром своє місто зелене”;
- поетичний альманах “Віддай землі, де ти народився, і жар серця, і силу рук”;
- прес-калейдоскоп “Добрий ранок, рідне місто”;
- усний історико-краєзнавчий журнал “Многая літа Херсону”, сторінками якого можуть стати:

- Тихі провулки старого міста;
- Знаменні дати Херсонщини;
- Херсон мистецький;
- Співці Таврійського краю;
- Таємниці скіфських курганів.

З числа оновлених і досить ефективних форм масової роботи набудуть нового звучання **краєзнавчі читання, краєзнавчі уроки**, створення так званих **краєзнавчих циклів**, розробки **краєзнавчих програм** “Повернення до витоків”, “Зоряний час мого міста (села)”, “Барви рідного краю”. Приблизна тематика масових заходів може бути такою:

- краєзнавча конференція “Збираючи історію мого міста (села) по крупинці”;
- краєзнавчі читання “Херсон в історичних документах”;
- краєзнавчий конкурс “І світу не впізнаєш, не знаючи свого краю”;
- свято міста “Корінням - стародавній, серцем - молодий”;
- зоряний час наших земляків “Вами пишається земля Херсонщини”;
- краєзнавча вікторина “Краю мій, тут я живу”;
- конкурс віршів про рідний край “Я виріс тут, і край мені цей дорогий”;
- вечори-зустрічі з талановитими людьми краю: письменниками, художниками, композиторами, героями праці, співаками “Нам є ким пишатися”;
- краєзнавча панорама “Є в пам’яті миттєвості війни”.

Вивчення культурної спадщини рідного краю, його звичаїв, традицій, обрядів, народних ремесел, організація і проведення народних свят, українських вечорниць, релігійних свят посідає одне з головних місць у народознавчому краєзнавстві. Велику увагу слід приділити популяризації **історико-краєзнавчої літератури** про пам’ятки культури, народну творчість, місцевий фольклор, як найважливіший засіб естетичного і патріотичного виховання молоді. І цьому сприятимуть такі масові заходи, як:

- історико-етнографічна гра “Дивосвіт рідних оберегів”;
- родинне свято “Родинні скарби нашого села”;
- день народознавця “Невичерпність народних традицій Херсонщини”;
- краєзнавчий вечір-діалог “Про Херсонщину з любов’ю”;
- літературно-краєзнавчий альманах “Моя країна на двох долонях степу та Дніпра”;
- урок народознавства “Пам’ятаємо свій родовід”;
- народознавчий альманах “Бо тисячу доріг, мільйон вузьких стежинок мене на ниву батьківську веде...”;
- літературно-музичне свято “Квітни талантами, земле моя”, на якому бажано представити вироби місцевих народних умільців;
- літературно-мистецькі клуби “Душі відроджені джерела”, “Добривечір”, завдання яких - відтворення народних свят, традицій, обрядів свого села.

Багаті традиції має барвіста, розмаїта народно-поетична творчість нашого краю. В пісенному й казковому фольклорі, історичних переказах, в обрядах і повір’ях розкривається і втілюється душа народу, що сприяє вихованню у молоді дбайливого ставлення до культурної спадщини свого народу.

Літературно-краєзнавча робота бібліотек - це велика патріотична справа, важливий засіб успішної пропаганди і вивчення всього багатства письменства краю. За допомогою різноманітних форм масової роботи бібліотеки мають представити найбільш виразних письменників різних поколінь, різних стилів на літературній ниві Херсонщини, таких як Я.Баш, А.Бахута, С.Божко, А.Бунько, В.Метляєв, Дніпрова Чайка, Л.Куліш, І.Плахтін, І.Стариков. сучасних: М.Братан, М.Василенко, І.Гайдай, В.Жураківський, А.Кичинський. А.Крат, В.Кулик, Ю.Голобородько та багато інших. У кожного з них свій шлях в поезію, але всім їм дала натхнення і творчу наснагу рідна земля. Невичерпною темою в краєзнавчій літературі є тема любові до рідного краю. Показати, як виливається вона у віршованих рядках, можна з допомогою циклу таких заходів, об’єднаних спільною назвою “Літературні обрії Херсонщини”:

- літературний вечір “Поетичні краєвиди рідного краю”;
- літературна ікебана “Літературне сузір’я Херсонщини”;
- книжковий вернісаж “Бринить слово Таврійським краєм”;
- поетична година “Краю мій, оспіваний в віршах”;
- літературна вітальня “Степові вітрила”;
- літературна стежина “Поетичними стежками Херсонщини”.

Серед різноманітних шляхів популяризації творчості місцевих письменників особливе місце посідають вечори-зустрічі з письменниками, що створюють умови для безпосереднього спілкування з читачами. Тематика заходів може визначатися як творчістю певного автора, так і об’єднувати імена кількох поетів за тематичною ознакою, наприклад “Степовий мій краю, поетичний” (херсонські мотиви у творчості поетів-земляків). У зв’язку з тим, що до шкільної

програми з української літератури введено курс "Літературне краєзнавство", значно збільшився попит на краєзнавчу літературу. Більше уваги слід приділити формуванню літературних краєзнавчих фондів, веденню літературної краєзнавчої картотеки. Доцільним є виділення розділів-персоналій в картотеці. Дуже зручним для читачів є підбір копій газетно-журнальних статей, папки-персоналії. Найкращим помічником може стати серія бібліографічних посібників "Літературне краєзнавство", яка вже кілька років видається обласною бібліотекою для юнацтва ім. Б.Лавренюва. Вона містить не тільки бібліографію, а й аналіз творчості, біографії наших письменників-земляків Б.Лавренюва, В.Кулика, А.Кичинського, В.Кузьменка. Працюють в цьому напрямку й інші книгозбірні.

Цікавими для молоді будуть "поетичні хвилини", літературні вікторини, клуби любителів поезії, літературно-музичні вітальні, поетичні дискусії, вечори-портрети, презентації нових поетичних збірок та багато інших заходів, які висвітлюють життєвий і творчий шлях письменників-земляків: "Співці смаглявої Таврії", "Творча душа Херсонщини", "Знайомтесь: поетичне слово Придніпров'я".

Здавна славиться наш край своєю красою: родючими землями, чудовою природою, неосяжними степовими просторами, спокійними водами могутнього Дніпра-Славутича озерами, плавнями, степовими орлами, журавлями, ковилою. Херсонщина - це чарівний куточок півдня України. Любов до Батьківщини - це і любов до природи рідного краю, яка потребує захисту, охорони. Вивчення природного ландшафту, охорона і примноження природних багатств рідного краю - в центрі уваги **екологічного краєзнавства**. Більшої ефективності роботі у цьому напрямку нададуть:

- краєзнавчі вечори "Краю мій лелечий", "Місто білих акацій над Дніпром";
- книжкова виставка або стенд "Охороняємо природу рідного краю", де будуть розміщені публікації з місцевої періодики про екологічну ситуацію, про охорону природного ландшафту;
- екологічна година "Дніпро - колиска життя"

- екологічний марафон "Яка краса навколо нас"

- екокруїз "Заповідними стежками Херсонщини" (Асканія-Нова, Чорноморський заповідник), рейд у природу "Як здоров'я, Херсонщина?";

- огляд-диспут "Жива душа природи" про екологічний стан Азовського моря за таким планом:

Щоб зберегти розмаїття природи;

Хто забруднює Азовське море?;

Проблеми сивого Сиваша;

Чи вирішиться доля Азова?;

В Червону книгу зграї риб пливуть;

Чи є вихід з екологічної кризи?

Одне з вагомих місць займає **туристсько-краєзнавча** робота. Дуже своєчасним є Указ Президента України від 23.01.2001р. "Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні".

Вся краєзнавчо-туристична робота проводиться у рамках руху учнівської молоді "Моя земля - земля моїх батьків". До речі, 2002 рік був оголошений ООН "Роком екотуризму".

Важливим із засобів патріотичного виховання є вивчення мистецтва рідного краю, або **художнє краєзнавство**, до якого відноситься популяризація літератури про пам'ятники культури, образотворче, музичне та театральне мистецтво Херсонщини. Херсонщину по праву можна назвати краєм, що дала світові талановитих кіномитців (Є.Матвєєв, С.Бондарчук), відомого скульптора А.Шаталова, археологів (В.Гошкевич, М.Оленковський, 1 Фабриціус), композиторів (В.Плаксєєв, А.Рожко), майстрів живопису (Ф.Загороднюк, О.Шовкуненко, В.Чуприна, М.Скадовський, Д.Михайлов), театральних діячів (М.Куліш, А.Толок, А.Манойло, Л.Люта). Розмаїте і багатогранне вокальне мистецтво Херсонщини. Скільки чудових талантів розквітло на царині духовних оберегів нашого сонячного краю! Це наші степові соловейки - солісти обласної філармонії Х.Ширинський, С.Піщевська, НЛелеко, З.Колісніченко, вокальний дует подружжя Н. і В.Телюків. Пропонуємо розмаїття заходів художньо-естетичного напрямку:

- музична подорож "Співочі діаманти Херсонського краю";

- мистецький портрет "Корифеї херсонської сцени";

- пісенний вернісаж "Молоді голоси Херсонщини";

- мистецький колаж "Магія живопису";

- мистецька година "Майстри пензля Херсонщини";

- книжково-ілюстративна виставка "Херсон мистецький";

- мистецька подорож "Місто чудове, місто старовинне" (про пам'ятники культури).

Узагальнюючи сказане, слід підкреслити, що формування світогляду молоді неможливе без любові до своєї “малої батьківщини” - до домівки, в якій народився, де пройшло дитинство. Відновити історію сім’ї, повернутися обличчям до її забутих традицій, звичаїв, залучити до прадідівських ремесел, навчити дбайливо ставитись до природи, ресурсів, пам’яток історії і культури краю, мови, літератури, фольклору, народної творчості - ось основне завдання краєзнавчої роботи, над чим повинні працювати бібліотечні працівники. Ми сподіваємось, що всі запропоновані нами заходи допоможуть залучити молодь до вивчення історичного минулого свого народу, усвідомити свої корені, знайти моральні орієнтири в житті, виховати в собі почуття національної гідності, патріотизму. І коли молода людина на запитання: “Де найкраще місце на землі?” із впевненістю зможе сказати: “Там найкраще, де родився ти”, ось тоді ви досягли своєї мети.

Додаток 1

Орієнтовна тематика книжкових виставок з питань краєзнавства

Я до тебе, мій краю, моя Батьківщина, незрадливу любов крізь життя пронесу

1. Шляхами болю й перемоги.
2. Майбутнє рідного краю в твоїх руках.
3. Із слова починається людина,
Із мови починається мій рід.
4. Козацька слава Херсонщини.
5. Літературне мистецтво краю.
6. Наших оберегів кольори.

Історія нашого краю

1. Землі квітучої краса.
2. Стежками рідного краю.
3. Поетичне слово степового розмаю.
4. Село моє, для мене ти єдине...

У цім краю, де серцю рідна пристань

1. А в серці тільки ти, єдиний,
мій коханий рідний краю.
2. Тут все священне, все твоє,
Бо зветься просто - рідним краєм.
3. Щедрий голос природи змалку слухаю я.
4. Історія мого села.
5. Хай не міліє джерело.

Будемо оберегати й шанувати прадавні криниці

1. Як білих журавлів, як первоцвіт ранковий,
Як старовинний спів рятуймо рідне слово.
2. Серпанками легенькими,
Казками та легендами повито рідний край.
3. Народ скаже, як зав’яже.
4. Люблю, коли народ співає мій,
Душа стає і світла, і натхненна.

Моя земля, земля моїх батьків

1. Хай квітне у щасті мій рідний край.
2. Кольори мого роду.
3. З уст жителів мого села.
4. Скарбниця багатівікової мудрості.

Додаток 2

Чи знаєш ти свій рідний край?

Краєзнавча вікторина

1. Звідки взялась назва міста Херсон?
(На честь давньогрецької колонії Херсонес)
2. На місці якого зруйнованого укріплення було побудовано місто Херсон?
(Укріплення Олександр Шанц)
3. Хто керував будівництвом Херсона у 1778 р, коли було закладено перший камінь міста ?
(І.А. Ганнібал)
4. Ім'я новоросійського генерал-губернатора, одного з засновників Херсона, прах якого поховано в Катерининському (Спаському) соборі?
(Князь Потьомкін-Таврійський)
5. Кому належать слова "Мій дід будував Херсон"? (О.С. Пушкіну)
6. Який торговий шлях проходив по Дніпру повз майбутній Херсон за часів Київської Русі?
(Торговий шлях "із варяг в греки", який зв'язував Балтійське море з Чорним)
7. Як раніше називалась центральна площа Херсона - площа Свободи?
(Ярмаркова)
8. Як називався перший військовий корабель, який був побудований на Херсонській верфі?
(“Слава Катерини”)
9. Як раніше називалась головна магістраль м. Херсона - проспект Ушакова?
(Говардівська, Поштова)
10. Хто з видатних російських полководців під час російсько-турецької війни очолював оборону Чорноморського узбережжя?
(О. Суворов)
11. Назвіть точну дату визволення м. Херсона від німецько-фашистських загарбників?
(13 березня 1944р.)
12. Хто очолював підпільну комсомольську організацію "Патріот Батьківщини", яка виникла у Херсоні на початку Великої Вітчизняної війни?
(Ілля Кулик)
13. Який район нашої області називають "районом героїв"?
(Голопристанський - 14 героїв Радянського Союзу)
14. На якій вулиці в м. Херсоні знаходився будинок, де народився Б.Лавренєв?
(Нині вулиця Горького. 1)
15. Назвіть відомого херсонського поета, журналіста, який народився в Чаплинці? Його перша поетична збірка - "Озимина".
(В. Кулик)
16. Відомий херсонський поет, його творчий доробок - поетичні збірки "Смаглява Таврія", "Я - Сиваш", "Степові люди", "Озерця", "Добриня", "Портрет з дороги".
(М. Братан)
17. Народний художник України, який народився й жив в м. Херсоні. Його ім'я присвоєно херсонському художньому музею.
(О. Шовкуненко)
18. Назвіть корисні копалини, що залягають на території області.
(Цементні та цегляно-черепичні глини, сіль, торф, газ)

Додаток 3

Програма краєзнавчого циклу "Барви рідного краю"

Мета: вивчення рідного краю, його історії, народних традицій, фольклору, культурної спадщини, природи та мистецтва.

Завдання: виховувати в учнівській молоді патріотичні почуття, гордість за свою рідну землю, прищеплювати шанобливе ставлення до історії, традицій. Збагачення духовності особистості через засвоєння надбань культури рідного краю.

Основні напрямки, зміст і форми роботи:

I. Історичне краєзнавство

Тут все священне, все твоє, бо зветься просто - краєм рідним.

Зміст роботи: роль краєзнавства у вивченні духовних витоків міста, краю. Моє місто (село) - частка України. Історичні відомості про край в цілому, його назву, історичний шлях від далекого минулого до сьогодення. Ознайомлення з літописними джерелами про край, історико-краєзнавчою літературою.

Форми роботи: книжкові виставки, дні міста, села, історичні мандрівки, уроки краєзнавства, краєзнавчі читання, вікторини, літературно-краєзнавчі альманахи, екскурсії в краєзнавчий музей міста та історичними місцями області "Сторінки минувшини рідного краю", "Люблю над Дніпром своє місто зелене", "Моє село, для мене ти єдине", "Моє місто не старіє, моє місто розквіта". "Мій рідний краю, ти Батьківщини частка", "Історичне обличчя міста (села)".

II. Природничо-географічне краєзнавство

Чарівний світ природи - окраса й гордість нашого краю.

Зміст роботи: місцезнаходження краю, міста (села). Вивчення головних вулиць, площ міста, з якими пов'язані видатні історичні події. Вивчення пам'яток живої і неживої природи: печери, озера, парки, плавні, скіфські кургани, заказники і таке інше.

Форми роботи: бесіди-огляди, мандрівки по рідному місту, екскурси в природу, краєзнавчі альманахи, які можуть мати назви "Таємниці степових курганів", "Тихі провулки старого міста", "Пам'ятки природи - споконвічні духовні острови", "Місцеві природно-історичні святині, обереги нашої духовності".

III. Архітектурне краєзнавство

Диво рукотворне

Зміст роботи: вивчення та збереження унікальних пам'яток, будівель, церковних споруд, архітектурних пам'яток міста та області. Видатні археологи Херсонщини: В.Гошкевич, М.Оленковський, І.Фабріціус, А.Добровольський.

Форми роботи: архітектурні подорожі, усні журнали, заходи до Дня архітектора, книжкові виставки, екскурсії цікавими і пам'ятними місцями області "Архітектурні краєвиди Херсонщини", "Скарби нетлінні", "Кам'яна музика віків", "Перлини архітектури півдня України", "Археологічні пам'ятки рідного краю".

IV. Народознавче краєзнавство

Мудрості та долі берегиня - бабусина скриня

Зміст роботи: вивчення фольклору та побуту земляків, пісень, легенд про рідний край, обрядів, звичаїв, традицій, вшанування пам'яті предків, "дерево роду". Розвиток української народної культури: ремесел, декоративно-ужиткового мистецтва.

Форми роботи: уроки народознавства, народознавчі свята, клуби "Берегиня", родинні свята, обрядові вітальні, фольклорні свята, українські вечорниці, народознавчі вітальні, виставки декоративно-ужиткового мистецтва "Кольори мого роду", "Таланти рідного краю", "Аукціон народної мудрості", "Богатий умільцями херсонський край", "Народні митці та умільці Херсонщини", "Калина з маминої пісні", "Християнські свята в житті та побуті земляків".

V. Літературне краєзнавство

Співці зачарованих степів

Зміст роботи: ознайомлення з діяльністю діячів літератури, пов'язаних з рідним краєм, вивчення творчості письменників-земляків.

Форми роботи: літературні зустрічі з письменниками, вечори поезії, літературно-музичні вітальні, години літературного краєзнавства, презентації нових поетичних збірок "Натхненне слово про рідний край", "Дивосвіт любові" (за інтимною лірикою поетів-земляків), "Диво, диво, дивина" (свято гумору за творчістю місцевих авторів І. Гайдая, М. Каляки). "Поезія степового розмаю" (огляд сучасної херсонської поезії), "Поезія - завжди неповторність, якийсь безсмертний доторк до душі".

VI. Мистецьке краєзнавство

Перлини херсонського мистецтва

Зміст роботи: рідний край в образотворчому мистецтві, історія живопису, діяльність місцевих художників, пов'язаних з рідним краєм, відвідування картинних галерей, художніх виставок, вивчення музично-театрального мистецтва рідного краю, творчості місцевих композиторів, співаків, акторів драмтеатру.

Форми роботи: художньо-пізнавальні години, мистецькі подорожі, години живопису, мистецькі діалоги, літературно-мистецький салон, вечори-портрети, музичні ікебани, пісенні вернісажі "В країні рідного мистецтва", "Живописна Херсонщина", "Голоси чистого срібла", "Лине пісня таврійського краю", "Таланти твої, Херсонщина", "Бенефіс-знайомство з молодими виконавцями", "У вінку духовної краси Херсонщини", "Корифеї херсонської сцени".

VII. Екологічне краєзнавство ***Херсонський степ завітчаний, сяйливий***

Зміст роботи: формувати екологічну культуру, вивчати проблеми екології зокрема вашого регіону, природа рідного краю, її захист і охорона, виховання екологічної культури, любов до навколишнього середовища, формувати уявлення про навколишній світ, рослинність, тварин свого краю. Знайомство з заповідниками і заказниками. Зникаючі рослини і тварини краю, їх охорона.

Форми роботи: дні довкілля, дні екологічних знань, екологічні години, екологічні марафони, екологічні рейди, екологічні круїзи, екологічні диспути, діалоги "Збережемо наш край блакитним і зеленим", "Плавні Дніпра, історія і реалії", "Чи можливо зберегти перлину степу - Асканію-Нова". "Заповідними стежками Херсонщини", "Заповідні куточки Херсонського краю", "Занесені до Червоної книги", "Екологія мого міста (села)", "Краса і біль Херсонщини", "Природа навколо нас", "В ім'я вічної щедрості природи".

Л.Г.Дубенчук, завідувача НМВ ОБЮ ім. Б.Лавреньова